

СТИЛЪТ В СВЕТЛИНАТА И СЯНКАТА НА ЕСТЕТИКАТА

Проф. д-р Радослав Радев

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“

Резюме. Изследването откроява стилистичните черти на българската проза от XX век. Представят се основни виждания за стилистиката като мост между езикознание и литературознание. Описват се основни типове контекст. Открояват се два по-цялостни признака на стила – модален и аргументативен. Изведени са индивидуалните стилистични средства на творците, като са отнесени към конкретния исторически контекст и съответната естетика.

Ключови думи: стил; контекст; модалност; аргументативност

Подхождам към тази книга като специалист по методика на литературното обучение или поне ми се иска да е така, защото тя подбужда въпроси около писмената култура на учениците. Разбира се, това не е пряк изследователски ангажимент на Албена Баева (Баева 2022), но аз, като читател, се ползвам от правото да избирам перспективи. В нейните отговорности е да представи различните виждания за стилистиката и за стила и да избере онова определение, което има по-универсална структура с оглед на дългото пътуване във времето на българската литература. От една страна, авторката се стреми да даде обобщена представа за стилистичните средства на текстовете от Възраждането до съвременната българска литература – съблазнена е от Паисий Хилендарски, но не оставя в ъгъла и автори като Неофит Бозвели, от друга страна, това обобщение е видно в една богата картина от примери,

Албена Баева

ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА СТИЛА

Издателство „ИВИС“
Велико Търново, 2022

та читателят остава с усещането за експресивност, чрез която наново осмисля художествените творби. Професионализмът на четенето не е заглушил емоционалната съпричастност към текстовете. Проследяването на историческите аспекти на стила задава няколко съществени проблема, доколкото Албена Баева разбира стилистиката като мост между езиковедството и литературознанието (по Лео Шпицер). Един от тях е свързан с формите за естетизиране на устната реч. „Ново стилистично явление – отбелязва тя – в следосвобожденската литература през 90-те години на XIX в. е по-пълната ориентация към устната реч в творчеството на народниците и на М. Георгиев. С оглед на използването на прости народната реч разказите на Михалаки Георгиев се поделят на два типа – такива, в които устната народна реч е характерна за разказвача и за персонажите, и разкази, в които тя характеризира само речта на персонажите“ (Баева 2022, 27). С примера, който дава от разказ на Михалаки Георгиев, авторката отбелязва, че чрез устната реч писателят разкрива „присъщите светогледни особености на народа“ (Баева 2022, 29). При открояване стилистични особености на „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов се стреми да оразличи мемоара от „чистата“ белетристика именно чрез динамиката на устната реч (Баева 2022, 111 – 114). Тези наблюдения са изключително важни, тъй като при едно сдружаване между стилистиката и литературознанието могат да се разкривят всички езикови и психологически нюанси при естетизирането на устната реч. Така например все още остава встрани мемоарът на Минчо Кънчев „Видрица“, в който така определеното от Иван Хаджийски „думане“ е най-добре изразено. Премълчаваме при Йордан Йовков, и по-специално при анализите на „Старопланински легенди“, неговата идея да се ползва от „живата говорна реч“, тъй като по-добре се постига „логиката на чувството“ и се осъществяват „богат ритъм, разнообразно темпо, музика, колорит, форми и пр.“. Все средства, които имат пряко отношение към стила. Албена Баева ни подава достатъчно, за да се замислим не само за фолклора, като ускорена устна култура през XV – XIX век, но и като естетизация на устната реч в българската литература през XX век. В крайна сметка, и Иван Вазов ще вземе „думането“ за изграждане на героите в „Чичовци“, за да осъзнае какъв да е колоритът на езика в романа „Под игото“.

Изследването на Албена Баева се отличава с прагматизъм на теорията и с понятийна плътност на наблюденията върху художествените средства. В определени случаи теорията води – както е при изясняването на контекста като микроконтекст и макроконтекст, в други случаи по индуктивен път, на основата на богати примери, се изяснява същността на стилистичните фигури. Това позволява да не се стига понятието в рамките на определени значения, а да се постига нюансирането му спрямо неговата функционалност. Няма граничност при изясняване стиловете на творци като Тодор Влайков, Михалаки Георгиев, Елин Пелин, Йордан Йовков, Светослав Минков, Димитър Димов,

Димитър Талев, Йордан Радичков, Ивайло Петров и др. и това позволява наблюденията от единия автор да преливат в другия. Така се получава странен изследователски ефект – характеристиката на индивидуалния стил влиза в цялостната представа за функционалността на стила, специфичното добива историчност. Албена Баева не се ползва само от утвърдените в българската история творци, но има своя селекция и дава живот на такива автори като Владимир Мусаков и неговите „Кървави петна“.

Интересното е, че у нас проблемът за стила на българските автори се откроява, когато текстовете им трябва да се изучават в училище. На този въпрос обръща внимание д-р К. Кръстев в обстояйни бележки за хрестоматията на Ст. Костов и Д. Мишев (1888 г.). В тази рецензия д-р Кръстев разглежда стила като същност на художествените текстове и като част от преподаването в училище. Той е категоричен в своето виждане, че нямаме писатели, които да са добри стилисти. „Ние наистина – посочва той – нямаме нито един писател, който да можем препоръча като истински образцов писател: образцов и по чистотата на неговия език, и по българщината на мировъзрението му, и по благородството и висотата на неговите мисли, и по тяхното словесно граматическо изложение, и най-вече по сладостта и гладкостта на неговата реч“ (Krustev 1898, 264). Излиза според д-р К. Кръстев, че художествените текстове в учебното съдържание по литература в училище трябва да се избират и според специфичността на стила. Според мен това е важно основание. Изследването на Албена Баева ни дава шанса да осъзнаем тази потребност. Още повече че когато изучаваме тропи и фигури, се задоволяваме само да насочим учениците към тях, докато авторката обръща внимание на това, че трябва да се открие основното стилистично средство, което предпочита съответният автор. В това отношение А. Баева е могла да бъде по-последователна и по-обстойна. Например, като разглежда сравнението като изразно средство в разказите на Елин Пелин.

Струва ми се, че при извеждане на двата по-цялостни признака на стила – модален и аргументативен, Албена Баева е могла да постави въпроса и за липсващия елемент като изграждане на стила. За да въздейства, естетиката на отсъстващото също има стилев ефект. Ние по-скоро изясняваме този проблем чрез апопсиопезата и елипсата (авторката я характеризира при анализа на „Чичовци“). Атанас Далчев цитира Монтезкьо, който отбелязва, че тайната на неговия стил е в изпускането на междинните мисли и изречения и допълва: „Това е в края на краищата тайната на всеки стил“. А. Баева е могла да изясни този проблем при обстояйния анализ на разказите на Г. Стаматов (Баева 2022, 46 – 48), при който обръща внимание на телеграфния му стил. Могла е да обедини отделните наблюдения, тъй като при Владимир Мусаков и неговите „Кървави петна“ споменава за лексика с неопределено или неясно значение, създаващо контекст, „който, като цяло, може да се определи като завоалиран

или замъглен“ (Baeva 2022, 120 – 121).

Изследването на Албена Баева има за пресечна точка при изследване на стилистичните средства специфичното и историческото, които не изолира от универсалния аспект на стила. Тази функционална стилистика може да бъде използвана от литературоведи, за да видят в стила тайните на естетиката, ще е полезно четиво за специалистите по методика на литературното обучение, за да открият възможности за развитие писмената култура на учениците, а като я ползват, учителите няма да се терзаят от липсата на примери – тази любима храна на упражненията.

ЛИТЕРАТУРА

- БАЕВА, А., 2022. *Исторически аспекти на стила*. Велико Търново: Ивис
- КРЪСТЕВ, К., 1898. *Литературни и философски студии*. Пловдив: Книжарницата на Ив. Игнатов, 264

REFERENCES

- BAEVA, A., 2022. *Istoricheski aspekti na stila*. Veliko Tarnovo: Ivis [in Bulgarian].
- KRASTEV, K., 1898. *Literaturni i filosofski studii*. Plovdiv: Knizharnitsata na Iv. Ignatov, 264 [in Bulgarian].

STYLE IN LIGHT AND SHADOW OF AESTHETICS

Abstract. The study highlights the stylistic features of Bulgarian prose from the 20th century. Basic views on stylistics are presented as a bridge between linguistics and literary studies. Basic types of context are described. Two more complete features of style stand out - modal and argumentative. The individual stylistic means of the artists are derived and are related to the specific historical context and the respective aesthetics.

Keywords: style; context; modality; argumentation

✉ **Prof. Dr. Radoslav Radev**

University of Veliko Tarnovo

Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: radev_bg@abv.bg